

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ**

ТИЩЕНКО ЛЮДМИЛА АНАТОЛІЇВНА

УДК 376–56.34:37.016:62/64]–053.4(043.3)

**ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМООБСЛУГОВУВАННЯ
У ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОМІРНОЮ РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ**

13.00.03 – корекційна педагогіка

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті спеціальної педагогіки, Національної академії педагогічних наук України

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Чеботарьова Олена Валентинівна,
Інститут спеціальної педагогіки НАПН України,
лабораторія олігофренопедагогіки,
завідувач.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Татьянчикова Ірина Володимирівна,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний
університет»,
кафедра корекційної педагогіки,
завідувач;

кандидат педагогічних наук, доцент
Ханзерук Лілія Олексіївна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
кафедра психокорекційної педагогіки,
викладач.

Захист відбудеться «6» червня 2017 р. о 16.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.450.01 в Інституті спеціальної педагогіки НАПН України за адресою: м. Київ, вул. М. Берлінського, 9 (зала засідань).

З дисертацією можна ознайомитися у науковій частині Інституту спеціальної педагогіки НАПН України (04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9).

Автореферат розіслано «5» травня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Е.А. Данілавічутс

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На порозі третього тисячоліття в Україні відбулися позитивні зміни щодо суспільного ставлення до осіб з особливими потребами. Програма сучасної стратегії спеціальної освіти і державної допомоги приділяє значну увагу ранньому виявленню, комплексному супроводу та пошуку нових організаційних форм і змісту педагогічної роботи з дітьми, які мають особливі потреби. Саме до такої категорії належать дошкільники з помірною розумовою відсталістю. Актуальність проблеми зумовлена зростанням чисельності дітей окресленої категорії, які розпочинають навчання у спеціальних дошкільних навчальних закладах і посиленням уваги до їхнього розвитку та інтеграції в суспільне життя.

Практична і соціальна спрямованість навчання, як ключова позиція концепції освіти дітей з порушеннями розумового розвитку, зумовила пріоритет вирішення завдань їх соціально-трудової адаптації, серед яких важливим компонентом виступає формування навичок самообслуговування (Г. Блеч, А. Висоцька, О. Гаврилов, Ю. Галецька, І. Гладченко, Л. Дробот, Г. Зак, В. Карвяліс, О. Ковальова, С. Конопляста, В. Лубовський, Н. Лур'є, О. Маллер, В. Мачихіна, Г. Мерсіянова, С. Мирський, Н. Павлова, Б. Пінський, І. Татьянчикова, С. Трикоз, О. Чеботарьова, S. Bochner, F. Campbell, C. Корр та ін.).

Виконання дій, що спрямовані на задоволення повсякденних особистих потреб і пов'язані з життєвою необхідністю догляду за власним тілом розглядаються дослідниками у контексті поняття «самообслуговування», а їх формування відбувається у процесі трудового виховання дітей з розумовою відсталістю. Навички самообслуговування – автоматизовані дії щодо виконання гігієнічних процедур, споживання їжі, одягання, роздягання тощо. Їх становлення сприяє розвитку психомоторики, інтелектуальних та сенсорних процесів, мовлення, формуванню уявлень про навколишній світ, особистісному зростанню, що і створює підґрунтя для інших видів діяльності дитини дошкільного віку.

Оволодіння навичками самообслуговування є запорукою успішної подальшої соціалізації дитини, у процесі якої дитина навчається основам самостійної праці, починає виявляти до неї інтерес, оволодіває певними навичками і вміннями (І. Бех, В. Бондар, Л. Вавіна, Л. Виготський, А. Висоцька, О. Гаврилов, Г. Дульнєв, Л. Занков, Д. Ісаєв, І. Татьянчикова, Г. Сухарєва, О. Хохліна, Г. Цикото, Л. Шипіцина, Я. Юдилевич, N. O'Connor, M. Pieterse, M. Pryer, C. Ramey).

Аналіз результатів сучасних наукових досліджень дає змогу дійти висновку, що своєрідність розвитку навичок самообслуговування стає основною причиною соціальної дезадаптації, дезорієнтації у навколишньому середовищі, залежності від допомоги дорослого (В. Андрієнко, О. Гаврилушкіна, Г. Мерсіянова, Н. Соколова, С. Федоренко, О. Хохліна, О. Чеботарьова та ін.). Дослідники підкреслюють важливість раннього періоду дитинства як сензитивного щодо формування способів дій із

самообслуговування, оскільки в онтогенезі пробуджується висока природна цікавість дитини до праці дорослих і наполегливе прагнення самій включатися в спільні з дорослими дії. Це відображає загальну стратегію розвитку дошкільника з помірно розумовою відсталістю, тоді як навички самообслуговування виступають інструментарієм, від якого залежить інтеграція дитини в освітнє середовище.

Від інтенсивності функціонування такого інструментарію залежить якість пристосування означеної категорії дітей до оточуючих людей і предметного середовища. Відтак, особливого значення набуває підвищення виховного ресурсу батьків, які є вирішальною складовою процесу ранньої взаємодії з дитиною. Водночас забезпечення і збереження балансу професійного співробітництва усіх учасників навчально-виховного процесу уможливило успішний перебіг соціальної адаптації дитини з розумовою відсталістю та створює максимально сприятливі умови для формування навичок самообслуговування.

Результати аналізу теоретичного підґрунтя і практичного досвіду дали змогу засвідчити наявність значних труднощів, що супроводжують процес навчання самообслуговування дітей з помірно розумовою відсталістю, обумовлені як відсутністю навчально-методичного забезпечення, так і неврахуванням корисного потенціалу дошкільників з помірно розумовою відсталістю (здатністю до наслідування, добре розвиненої механічної, зорової пам'яті). Узагальнення результатів зазначених досліджень свідчить про те, що формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірно розумовою відсталістю не виступало предметом окремих наукових розвідок і практично залишилося поза увагою дослідників, з чим і пов'язана відсутність конкретних даних у спеціальній психолого-педагогічній літературі.

Актуальність, теоретична і практична значущість окресленої проблеми для теорії і практики дошкільного навчання і виховання, недостатність науково-методичної розробленості в спеціальній педагогіці та наявність передумов для її розв'язання зумовили вибір теми нашого дослідження: **«Формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірно розумовою відсталістю»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану досліджень Інституту спеціальної педагогіки НАПН України «Теоретичні та методичні засади освіти дітей з особливими освітніми потребами» та комплексної теми лабораторії олігофренопедагогіки «Удосконалення змісту і форм навчання розумово відсталих дітей в умовах реформування спеціальної освіти» (Державний реєстраційний номер 0112U000590).

Тему дисертації затверджено вченою радою Інституту спеціальної педагогіки НАПН України (протокол № 1 від 31.01.2013 р.) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 26.03.2013 р.).

Мета дослідження полягає у розробленні науково-обґрунтованої та експериментально-перевіреної педагогічної технології формування навичок

самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю в спеціальних дошкільних навчальних закладах.

Відповідно до мети дослідження було визначено **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження та визначити особливості формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю.

2. Розробити методiku вивчення стану сформованості навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю та визначити його рівні.

3. Теоретично обґрунтувати, розробити педагогічну технологію формування навичок самообслуговування у дітей дошкільного віку з помірною розумовою відсталістю та експериментально підтвердити її ефективність у спеціальних дошкільних навчальних закладах.

4. Розробити методичні рекомендації для педагогів та батьків щодо підвищення ефективності формування навичок самообслуговування у дітей дошкільного віку з помірною розумовою відсталістю.

Об'єкт дослідження – процес трудового виховання дошкільників з помірною розумовою відсталістю.

Предмет дослідження – формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю у процесі трудового виховання.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали: концепції культурно-історичного розвитку вищих психічних функцій (Л. Виготський); концепції спеціальної освіти (І. Бех, В. Бондар, В. Засенко, Е. Данілавичюте, Т. Дегтяренко, В. Кобильченко, А. Колупаєва, С. Кульбіда, С. Максименко, Н. Пахомова, Т. Сак, Т. Скрипник, В. Синьов, М. Супрун, О. Таранченко, В. Тарасун, О. Хохліна, М. Шеремет та ін.); теорія корекційно-розвивального та диференційованого навчання розумово відсталих дітей на основі різнобічного врахування їх психофізичних особливостей та пізнавальних можливостей (Л. Вавіна, О. Гаврилов, Г. Дульнєв, І. Єременко, І. Колесник, Г. Мерсіянова, М. Супрун, І. Татьянчикова, К. Турчинська, Д. Шульженко та ін.); концепція дошкільної освіти дітей з розумовою відсталістю (Г. Блеч, І. Бобренко, А. Висоцька, І. Гладченко, Н. Макарьчук, А. Міненко, О. Мякушко, С. Трикоз, О. Чеботарьова); дослідження у галузі раннього психолого-педагогічного супроводу дітей із важкими порушеннями інтелектуального розвитку (І. Бутомо, О. Давіденкова, С. Забрамна, М. Pieterse, R. Treloar); науково-методичні розробки з теорії та методики трудової діяльності (І. Бех, В. Бондар, Г. Дульнєв, Г. Мерсіянова, О. Хохліна, О. Чеботарьова).

Методи дослідження. Забезпечення достовірності положень і висновків, розв'язання окреслених завдань зумовило використання комплексу взаємопов'язаних методів дослідження.

Теоретичні методи: порівняння і систематизація – для аналізу педагогічної та психологічної літератури з проблеми дослідження, визначення теоретичних засад і основних підходів до формування навичок самообслуговування у дошкільників з порушеннями розумового розвитку;

дедуктивний – для системного опису досліджуваного явища; індуктивний – для встановлення закономірностей, систематизації на основі результатів емпіричного дослідження; логіко-семантичний – для поглиблення понятійного апарату; моделювання – для побудови інфографіки та моделі формування навичок самообслуговування дошкільників з помірно розумовою відсталістю.

Емпіричні методи: спостереження, бесіда, анкетування, опитування, педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний) з метою вивчення стану сформованості навичок самообслуговування у дошкільників з помірно розумовою відсталістю;

Математично-статистичні методи: параметричний критерій t-Стюдента з подальшим обчисленням у програмі Microsoft Excel.

Вірогідність здобутих результатів забезпечується: науково-теоретичним обґрунтуванням вихідних положень дослідження; застосуванням комплексу взаємодоповнюючих методів, адекватних меті, предмету та завданням дослідження; репрезентативністю вибірки; поєднанням кількісного та якісного аналізу матеріалу; ефективністю експериментальної роботи у спеціальних дошкільних навчальних закладах.

Експериментальна база дослідження: Спеціальний дошкільний навчальний заклад (дитячий садок) № 569 м. Києва, Кам'янець-Подільський багатoproфільний навчально-реабілітаційний центр, Кам'янець-Подільський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 3 «Теремок» компенсуючого типу Хмельницької області, Комунальний комбінований дошкільний навчальний заклад № 102, № 162 міста Кривий Ріг Дніпропетровської області, дошкільний навчальний заклад № 45 «Ялинка» м. Хмельницького, медико-соціальний реабілітаційний центр «Дорога життя» м. Ужгорода.

Дослідженням було охоплено 150 дітей дошкільного віку, з них: 101 дитина з помірно розумовою відсталістю, 49 дітей з легкою розумовою відсталістю.

Наукова новизна та теоретична значущість роботи полягає в тому, що: *вперше:*

- науково обґрунтовано теоретико-методичні засади дослідження формування навичок самообслуговування у дітей з помірно розумовою відсталістю дошкільного віку;
- обґрунтовано методику встановлення стану сформованості навичок самообслуговування у дошкільників з помірно розумовою відсталістю;
- виділено показники і рівні сформованості навичок самообслуговування у дошкільників з помірно розумовою відсталістю та виявлено їх особливості;
- створено науково-обґрунтовану педагогічну технологію формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірно розумовою відсталістю, що репрезентовано у вигляді моделі, алгоритму, програми та методичних рекомендацій.

поглиблено та уточнено:

- загальну теорію трудового виховання дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку;
- положення про організацію корекційно-розвивального забезпечення

спеціальних дошкільних навчальних закладів освіти;

- загальну теорію формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірною та легкою розумовою відсталістю;
- корекційно-розвивальну спрямованість процесу формування навичок самообслуговування у дошкільників з розумовою відсталістю;

подальшого розвитку набули:

- динаміка формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю на різних етапах корекційно-розвивального навчання;

- використання покрокового навчання навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю;

удосконалено:

- прийоми і засоби формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що:

- розроблено, апробовано і впроваджено в практику роботи спеціальних дошкільних навчальних закладів та реабілітаційних центрів педагогічну технологію формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю;

- поліфункціональність та варіативність педагогічної технології формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю забезпечує можливість використання її окремих блоків, як автономних мініпрограм з формування окремих компонентів самообслуговування дошкільників у контексті наявності різних особливих потреб;

- визначено зміст методичних рекомендацій щодо формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю, які можуть бути використані в корекційно-компенсаторній роботі вихователями, вчителями-дефектологами спеціальних дошкільних навчальних закладів у процесі організації фронтальних та індивідуальних занять, навчально-реабілітаційних центрів, а також батьками, які виховують дітей з помірною розумовою відсталістю;

- результати дослідження можуть бути використані у процесі розробки змісту навчальних програм та посібників для спеціальних дошкільних навчальних закладів та допоміжних класів початкової ланки, спеціальних класів для дітей з порушеннями інтелектуальної сфери, психолого-медико-педагогічних консультацій;

- науково-методичний інструментарій, що отримано в ході дослідження, створює сучасне підґрунтя для підготовки та перепідготовки учителів-дефектологів, педагогів спеціальних закладів освіти, практичних психологів.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено в практику роботи Київського спеціального дошкільного навчального закладу (дитячого садка) № 569 Деснянського району (довідка № 39 від 28.05.2015 р.), Кам'янець-Подільського багатопрофільного навчально-реабілітаційного центру (довідка

№ 49 від 25.03.2015 р.), Кам'янець-Подільського дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 3 «Теремок» компенсуючого типу Хмельницької області (довідка № 28 від 25.03.2015 р.), Комунального комбінованого дошкільного навчального закладу № 102 міста Кривий Ріг Дніпропетровської області (довідка № 58 від 24.05.2016 р.), Комунального комбінованого дошкільного навчального закладу № 162 міста Кривий Ріг Дніпропетровської області (довідка № 69 від 24.05.2016 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження представлено на: *міжнародних науково-практичних конференціях*: «Сучасне дошкілля: реалії та перспективи» (м. Київ, 2012), «Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі» (м. Київ, 2012), «Корекційна освіта: історія, сучасність та перспективи розвитку» (м. Кам'янець-Подільський, 2013), «Психічне здоров'я дітей і підлітків. Сучасні підходи до діагностики, лікування, реабілітації психічних розладів» (м. Київ, 2013), «Актуальні проблеми логопедії» (м. Київ, 2014), «Корекційна освіта: історія, сучасність та перспективи розвитку» (м. Кам'янець-Подільський, 2015), «Открывая двери» (проблеми аутизму) (м. Київ, 2015), «Перспективні напрями наукових досліджень – 2015» (м. Братислава, Словаччина, 2015), «Специальное образование: традиции и инновации» (м. Мінськ, 2016); *всеукраїнських науково-практичних конференціях і семінарах*: «Актуальні проблеми спеціальної педагогіки та психології в контексті сучасного реформування освіти» (м. Київ, 2013), Комплексний підхід у роботі з дітьми із синдромом Дауна (м. Київ, 2013), «Особливості сенсомоторного розвитку дітей зі складними порушеннями розвитку» (м. Харків, 2013), «Спеціальна освіта у контексті інтеграції України до європейського освітнього простору» (м. Київ, 2014), «Співдружність науковців та недержавних організацій у кадровому та методичному забезпеченні соціалізації осіб з інтелектуальними порушеннями» (м. Київ, 2014), «Радість руху» (м. Харків, 2014), «Школа молодих учених» (м. Київ, 2014), «Современные тенденции образования лиц с ОВЗ» МГПУ (м. Москва, 2014) «Гуманістична парадигма в спеціальній освіті: наука і практика» (м. Київ, 2015), «Специфіка дитячо-батьківських відносин у родинах, що виховують дитину з синдромом Дауна» (м. Київ, 2015); науково-практичних конференціях Інституту спеціальної педагогіки НАПН України (2012-2016); засіданнях лабораторії олігофренопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки НАПН України (2012-2016).

Основні положення та результати дослідження було представлено під час стажування в Академічному товаристві ім. Міхала Балудянського (м. Братислава, Словаччина, 2015).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено у 13 одноосібних наукових працях, з них: 8 статей у фахових виданнях України, з яких 1 стаття опублікована у виданні, яке включено до міжнародних наукометричних баз; 5 публікацій апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації: Дисертаційна робота складається зі

вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (243 найменування, з яких 6 іноземною (англійською) мовою), додатків. Загальний обсяг дисертації становить 232 сторінки, з них основний текст викладено на 174 сторінках. Робота містить 1 таблицю, 47 рисунків на 16 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, його теоретико-методологічні основи, висвітлено наукову новизну, теоретичну та практичну значущість результатів експериментального дослідження, подано відомості про надійність і вірогідність, дані про апробацію та впровадження результатів дослідження в практику, відомості про публікації, структуру і обсяг роботи.

У першому розділі – **«Теоретико-методологічний аналіз сучасного стану дослідження проблеми формування навичок самообслуговування у дошкільників з розумовою відсталістю»** – представлено результати міждисциплінарного аналізу психолого-педагогічних досліджень загальної та спеціальної літератури з проблеми формування навичок самообслуговування у дітей з інтелектуальними порушеннями.

Аналіз літературних джерел засвідчив актуальність та значний інтерес науковців до проблеми формування навичок самообслуговування у дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями, у процесі якого відбувається засвоєння елементарних уявлень про предмети побуту, які необхідні для здійснення самообслуговування, засвоюються елементарні рухові навички, способи одягання, роздягання, прийому їжі, туалету, засоби здійснення трудової діяльності тощо (В. Бондар, О. Гаврилов, Г. Дульнев, С. Конопляста, О. Маллер, О. Мамічева, С. Миронова, В. Синьов, О. Стребелева, С. Федоренко, О. Хохліна, О. Чеботарьова та ін.).

У дослідженнях Н. Соколової, О. Гаврилушкіної, Л. Носкової, О. Стребелевої приділено увагу важливості спеціальноорганізованої обопільної роботи усіх фахівців спеціального закладу (вихователя, вчителя-дефектолога, психолога, вчителя-логопеда) та батьків з метою ефективного навчання дітей навичок самообслуговування, максимального урахування індивідуальних особливостей кожної дитини.

Особливість формування навичок самообслуговування полягає у поетапності формування окремих дій, визначенні певної послідовності, довготривалості і систематичності застосування спеціальних вправ (О. Гаврилушкіна, Н. Соколова, В. Шинкаренко, Г. Мерсіянова, О. Моржина, Н. Шульженко).

Водночас аналіз наукових і практичних джерел відповідного спрямування засвідчує недостатню розробленість питання формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю. Узагальнення наукових підходів до проблеми дослідження дає змогу розглядати формування навичок самообслуговування як перехід біологічних

потреб здорової дитини у цілеспрямовану трудову діяльність, що зумовлює значний інтерес до неї у контексті виховання дошкільників з помірною розумовою відсталістю.

У дослідженні уточнено сутність поняття «самообслуговування», яке визначено як діяльність, спрямовану на задоволення повсякденних особистих потреб дитини, пов'язаних з життєвою необхідністю догляду за тілом, одягом, взуттям тощо. Відповідно, «навички самообслуговування» – автоматизовані дії дитини, що передбачають догляд за власним тілом, особисту гігієну, виконання гігієнічних процедур, споживання їжі, одягання, роздягання тощо. Характер процесу формування навичок самообслуговування визначається віковими та психофізіологічними особливостями дитини, а також виховним впливом дорослих.

Формування навичок самообслуговування у дітей з помірною розумовою відсталістю – найбільш доступна та мотивована природними потребами діяльність. Організація ранньої та систематичної корекційно-педагогічної роботи з формування та закріплення окреслених навичок уможливорює позитивні результати та забезпечує подальшу соціально-трудова адаптацію такої дитини. Успішність формування досліджуваних навичок потребує ретельного індивідуального підходу до навчання на основі попереднього вивчення актуального стану розвитку навичок самообслуговування, з наступним поетапним формуванням нового досвіду та його закріплення у повсякденному житті. Виділено та охарактеризовано структурні компоненти педагогічної роботи з формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю: когнітивний, мовленнєвий, діяльнісний.

Результати безпосереднього вивчення стану практики у спеціальних дошкільних навчальних закладах засвідчили недостатність уваги щодо формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю. Анкетування педагогів виявило значний інтерес до проблеми, однак дало змогу констатувати відсутність цілісної системи роботи з формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю, недостатню розробленість її методичного забезпечення.

Встановлено, що сформованість навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю проявляється у готовності до засвоєння способів суспільного досвіду; вмінні співпрацювати з дорослим, розуміти запропоновану інструкцію; елементарних знаннях про власне тіло, предмети побуту, що необхідні для формування навичок самообслуговування; достатньому розвитку дрібної моторики рук; вмінні керувати своєю поведінкою у побуті. Водночас на основі ретельного вивчення практичного досвіду виявлено, що становлення навичок може набути ефективності за умови залучення до процесу формування батьків дитини.

Аналіз анкетування батьків засвідчив, що неадекватні форми спілкування та характер взаємодії з дитиною в сім'ї, ізоляція від однолітків та інших дорослих, невідповідність предметно-розвивального середовища психічному розвитку дитини, зумовлюють повну побутову залежність дитини з помірною

розумовою відсталістю від оточуючих її дорослих. Корекційний вплив формування навичок самообслуговування на розвиток дошкільників з помірною розумовою відсталістю можливий за умови цілеспрямованого і систематичного навчання з використанням різноманітних форм і методів роботи.

Виявлено відсутність ефективних методик формування провідних видів діяльності, в тому числі, і навичок самообслуговування, які б враховували психофізичні особливості даної категорії дітей; сприяли попередженню труднощів у процесі засвоєння дітьми знань та вмінь на основі спеціальної організації, методичного забезпечення навчально-виховного процесу, використання інноваційних засобів корекційного впливу на особистісний розвиток дошкільників з помірною розумовою відсталістю.

Врахування стану сформованості навичок самообслуговування з окреслених показників сприятиме ефективному методичному забезпеченню формування самообслуговуючого процесу, зниженню негативного впливу вторинних відхилень на становлення особистості, підтримці пізнавального інтересу дітей, розвитку мовлення та активізації компенсаторних можливостей, удосконаленню змісту та якості корекційного навчання.

У другому розділі – **«Дослідження стану сформованості навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю»** – окреслено організаційно-методичні підходи до проведення констатувального етапу дослідження.

Теоретико-методологічний аналіз досліджень з проблеми засвідчив, що наявність комплексу специфічних якостей і характеристик сформованості уявлень про предмети побуту; уміння аналізувати, виконувати дії за зразком, наслідуванням, інструкцією, допомогою; сформованість дрібної моторики є базисом для подальшого успішного розвитку навичок самообслуговування у дошкільників із помірною розумовою відсталістю (О. Гаврилушкіна, О. Єкжанова, Н. Стадненко, О. Стребєлєва, В. Шинкаренко К. Щербакова та ін.).

В основу констатувального етапу дослідження покладено розроблену методику вивчення стану сформованості навичок самообслуговування у дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю, підґрунтям якої стали роботи Н. Стадненко, В. Шинкаренко, Н. Шульженко. Окреслена методика складалася з трьох етапів: виявлення знань по темам; розвиток моторики рук; безпосереднє виконання навичок. Кожен етап включав в себе окремі блоки завдань.

З метою отримання емпіричного матеріалу для характеристики та здійснення кількісного та якісного аналізу стану сформованості навичок самообслуговування було визначено методи дослідження, стимульний матеріал, критерії оцінювання та форми фіксації результатів. Вивчення стану сформованості навичок самообслуговування у дошкільників було здійснено за допомогою методу спостереження та тестування як у повсякденному їх житті, так і на спеціально організованих заняттях. Результати та дослідження опрацювання зібраних даних було оформлено у завчасно розроблених протоколах. При визначенні стану сформованості знань про предмети побуту та

харчування нами було використано елементи методики піктограм, що дало змогу виявити потенційні можливості у немовленнєвих дітей.

Методикою було передбачено надання допомоги різного об'єму на всіх етапах виконання завдань, які було організовано в ігровій формі. Результати виконання кожного із завдань було оцінено відповідними балами. Особливу увагу в ході дослідження було приділено якісному аналізу стану сформованості навичок самообслуговування у дошкільників з помірною та легкою розумовою відсталістю на початковому етапі упродовж чотирьох років навчання в дошкільному закладі, що дало змогу прослідкувати динаміку формування навичок самообслуговування у дітей обох категорій, знайти спільне та відмінне в структурі формування навичок самообслуговування.

З метою кількісного та якісного аналізу отриманих даних було визначено критерії оцінювання, а саме: правильність, повнота та самостійність, збереження правильної послідовності виконання завдання; характер використаної педагогічної допомоги.

Принцип порівняльного підходу дав змогу виявити особливості формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю у порівнянні з дітьми, які мають легку розумову відсталість.

Для визначення розбіжності у групах було використано t-критерій Ст'юдента за такою формулою:

$$t = \frac{|\bar{x}_1 - \bar{x}_2|}{\sqrt{\frac{D_1}{n_1} + \frac{D_2}{n_2}}} \quad \text{де, } \bar{x} - \text{середнє арифметичне, } D - \text{дисперсія, } n - \text{кількість}$$

респондентів.

У результаті аналізу отриманих даних при виконанні завдань встановлено, що в цілому більшість дітей з розумовою відсталістю мають значні порушення з усіх показників, які є індикаторами стану сформованості навичок самообслуговування: низький рівень знань про предмети побуту, будову тіла, продукти харчування, недостатня сформованість активного і пасивного словника, обмежене розуміння зверненого мовлення, порушення моторики рук, нездатність виконання практичних дій, що доводить необхідність організації цілеспрямованої корекційно-розвивальної роботи з указаних напрямів.

У більшості дітей з помірною розумовою відсталістю сформованість навичок самообслуговування знаходиться на низькому рівні – 82 %, на середньому – 18 %, відсутні діти із достатнім або високим рівнями опанування зазначених навичок. Натомість, серед дітей з легкою розумовою відсталістю сформованість навичок самообслуговування знаходиться на низькому рівні у 26 %, на середньому – 41 % та на достатньому – у 33 %, жодна дитина не виявилася спроможною досягти високого рівня (Рис. 1.).

Використання методу математичної обробки отриманих результатів дало змогу виявити значущу розбіжність у сформованості навичок

самообслуговування в групах у дітей із помірною розумовою відсталістю та дітей з легкою розумовою відсталістю ($t \approx 7,8604$, $p > 0,0005$).

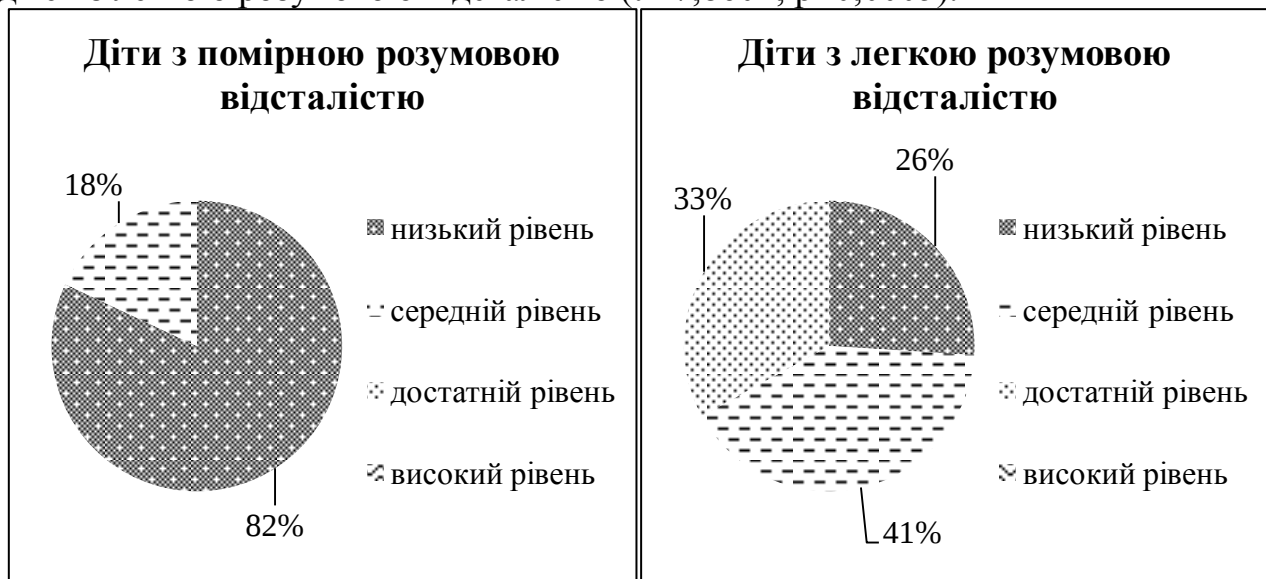

Рис. 1. Рівень сформованості навичок самообслуговування у дітей 1-4 років навчання

За результатами дослідження вперше репрезентовано показники стану сформованості навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю. Отримані результати дали змогу виявити характерні особливості та труднощі у процесі формування навичок самообслуговування у дошкільників із помірною розумовою відсталістю, спрогнозувати перспективи здійснення корекційного впливу на окреслену групу дітей.

Отже, результати констатувального етапу дослідження засвідчують, що на початковому етапі навчання у спеціальному дошкільному навчальному закладі навички самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю несформовані або перебувають на стадії формування, що засвідчує необхідність розробки педагогічної технології формування навичок самообслуговування з урахуванням особливостей розвитку дітей з помірною розумовою відсталістю та застосування алгоритму покрокового виконання дій, які є основоположними у процесі формування навичок самообслуговування та забезпечуватимуть ефективність перебігу подальшої соціалізації дитини.

У третьому розділі – **«Експериментальна робота з формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю»** – представлено педагогічну технологію формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю. Описано особливості проведення формувального експерименту та репрезентовано його результати.

Відповідно до теоретичного обґрунтування, мети нашого дослідження, а також результатів констатувального експерименту визначено такі структурні компоненти педагогічної технології: модель, алгоритм, корекційно-розвивальну програму формування навичок самообслуговування у процесі трудового виховання та методичні рекомендації для педагогів і батьків дошкільників з помірною розумовою відсталістю (Рис.2.).

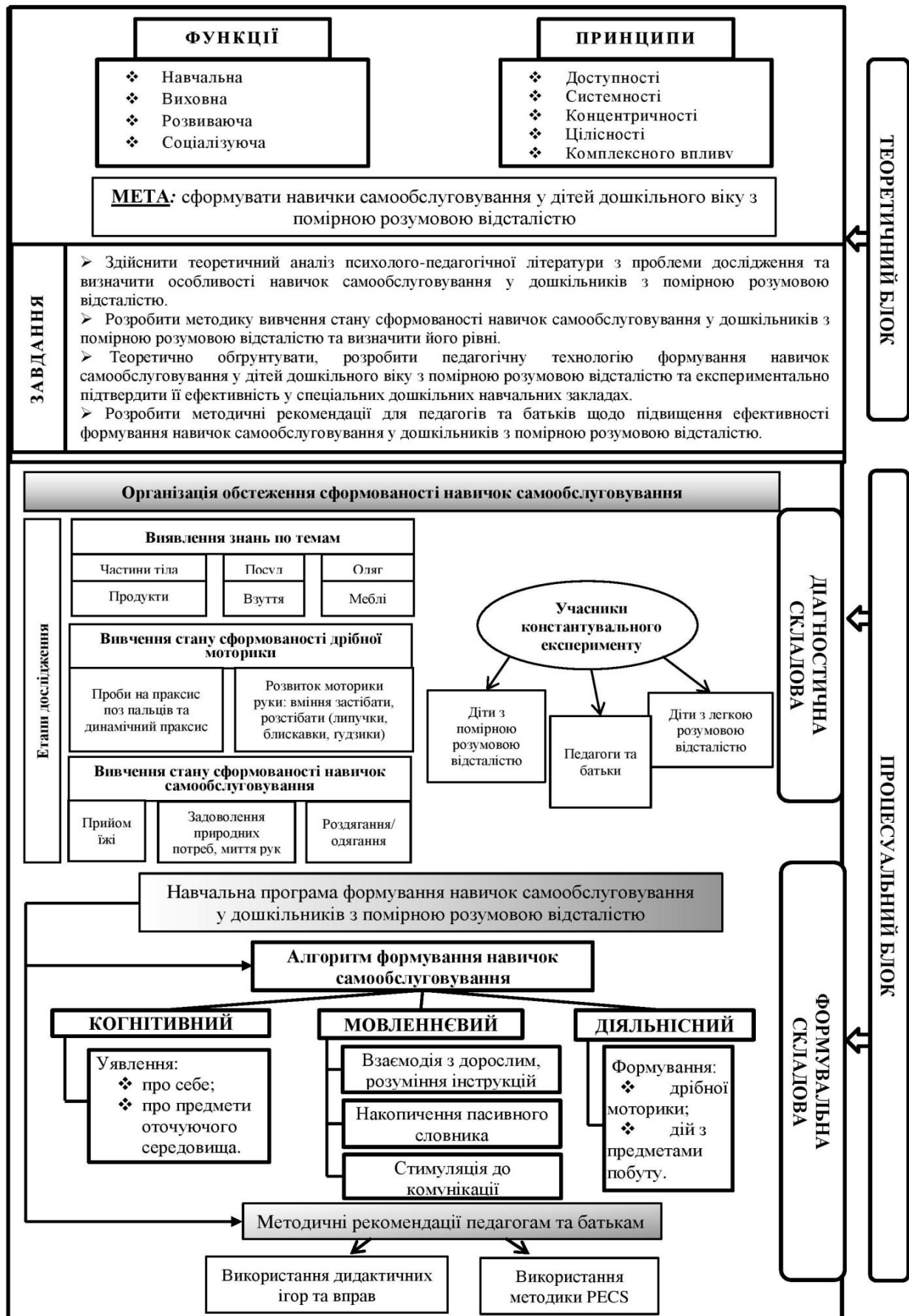

Рис. 2. Педагогічна технологія формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірно розумовою відсталістю

Враховуючи специфічні, індивідуальні й вікові особливості дітей з помірною розумовою відсталістю, визначено теоретико-методичні засади педагогічної технології, які репрезентовано у моделі формування навичок самообслуговування у дітей з помірною розумовою відсталістю. Визначено і обґрунтовано її зміст, що містить теоретичний та процесуальний (діагностична, формувальна складові) блоки.

Педагогічна технологія, яку побудовано на основі моделі, – комплексна система педагогічного впливу, що передбачає певний алгоритм формування окреслених навичок на основі дотримання спеціальних принципів, завдань, змісту, методів, організаційних форм роботи, послідовного виконання завдань, та передбачає досягнення необхідного результату, що має прогнозований характер.

У змісті педагогічної технології було передбачено реалізацію навчальної програми, що базувалася на методологічних підходах, які подано в моделі та алгоритмі формування навичок самообслуговування, і передбачала роботу за такими напрямками:

1. Формування знань за темами: «Частини тіла», «Посуд», «Меблі», «Одяг», «Взуття», «Продукти харчування» (співставлення реальних предметів з картинкою, показ та групування; орієнтування у будові власного тіла та ляльки).

2. Формування дрібної моторики рук (активні рухи долонями й пальцями: пересування долонь по колу, рухи догори-донизу, стискання і розтискання кулака, хапання і відпускання предметів, узгодження дій обох рук, нанизування і знімання намиста зі шнурка, розстібання і застібання «блискавки», «липучки» тощо).

3. Формування навичок прийому їжі (сидіння за столом, користування ложкою, тарілкою, пиття з чашки, користування серветкою та ін.).

4. Формування санітарно-гігієнічних навичок (сидіння на горщику, миття рук, користування рушником).

5. Формування навичок роздягання і одягання (знімання штанів, футболок, черевиків; надівання штанів, футболок, черевиків) з урахуванням етапності виконання рухових дій за зразком та наслідуванням.

Ще одним компонентом педагогічної технології були методичні рекомендації батькам та педагогам щодо формування навичок самообслуговування у дітей з помірною розумовою відсталістю, які дали змогу підвищити ефективність та швидкість їх засвоєння.

Ефективність запропонованої технології формування навичок самообслуговування було перевірено шляхом порівняльного аналізу стану сформованості навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю в експериментальній та контрольній групах на різних етапах навчання.

Отримані результати, що репрезентовано за допомогою діаграм, засвідчили ефективність педагогічної технології. Зафіксовано позитивну динаміку становлення навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю на всіх етапах навчання (Рис. 3.).

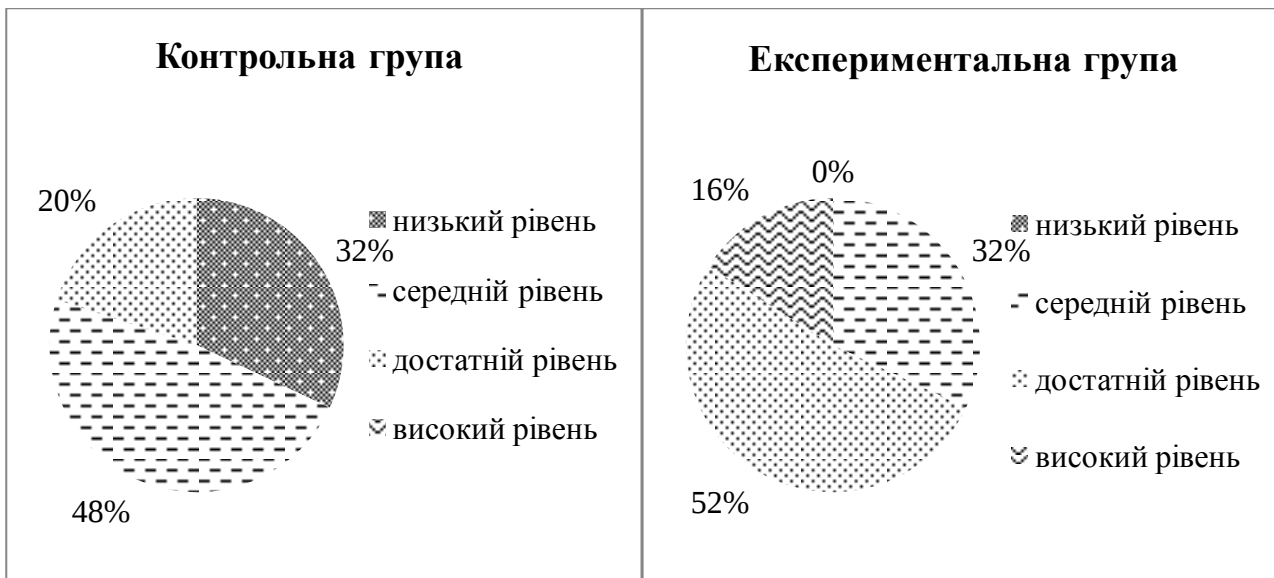

Рис. 3. Стан сформованості навичок самообслуговування у контрольній та експериментальній групах

Ретельний аналіз сформованості навичок самообслуговування у дітей дошкільного віку в експериментальній групі свідчить про те, що переважна більшість дітей продемонстрували позитивну динаміку: 16% – високий рівень, достатній – 52%, середній – 32% та жодна дитина не показала низького рівня. У контрольній групі переважна більшість дітей знаходилася на середньому рівні (48%), 20% дітей – на достатньому, 32% залишилися на низькому, жодній дитині не був притаманний високий рівень.

Використання методу математичної статистики дало змогу виявити значущу розбіжність показників сформованості навичок самообслуговування у дітей контрольної та експериментальної груп ($t \approx 5,8659$, $p > 0,0005$).

Таким чином, аналіз отриманих даних після проведення спеціально організованого навчання в експериментальних групах та їх порівняння з даними контрольних груп підтвердив доцільність розробленої моделі та ефективність експериментальної технології формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного теоретико-експериментального дослідження дають змогу сформулювати такі висновки:

1. Аналіз психолого-педагогічних літературних джерел свідчить про значний інтерес науковців та практиків до процесу формування навичок самообслуговування у дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю. Водночас чисельні теоретичні та емпіричні дані стосовно порушень формування навичок самообслуговування (механізмів, методик діагностики та корекції) у дошкільників з помірною розумовою відсталістю не містять інформації щодо особливостей формування даної діяльності з позицій алгоритму покрокових дій з урахуванням структури ураження (складного комплексу психомоторного, інтелектуального, мовленнєвого розладів) при

помірній розумовій відсталості. В окремих наукових джерелах приділено увагу позитивному впливу навичок самообслуговування на психофізичний розвиток дітей з помірною розумовою відсталістю.

2. Розроблено методика діагностики сформованості навичок самообслуговування у дошкільників з інтелектуальними порушеннями. Експериментально визначено стан сформованості означених навичок у дітей з помірною розумовою відсталістю, виділено основні показники та критерії сформованості, зокрема: уявлення про себе, предмети посуду, одягу та взуття, продукти харчування; вміння впізнавати предмети в малюнках та співвідносити з реальними предметами побуту; виконання поетапних дій, розвиток дрібної моторики, що є передумовою для формування навичок самообслуговування; орієнтування в послідовності виконання завдань. Виявлено чотири рівні сформованості навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю (низький, середній, достатній та високий), які засвідчили значущість диференційованого раннього корекційного впливу на розвиток основних показників формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю, потребу розроблення та впровадження педагогічної технології.

3. Обґрунтовано і експериментально перевірено ефективність педагогічної технології формування навичок самообслуговування у дітей дошкільного віку з помірною розумовою відсталістю, яка включає чотири компоненти: модель формування навичок самообслуговування; алгоритм та корекційно-розвивальну програму формування навичок самообслуговування; методичні рекомендації для педагогів та батьків щодо підвищення ефективності формування навичок самообслуговування у дітей з помірною розумовою відсталістю. Розроблено та впроваджено в практику педагогічну технологію формування навичок самообслуговування у дітей дошкільного віку з помірною розумовою відсталістю, що засвідчує достатньо високу ефективність, яку підтверджено аналізом отриманих даних як в експериментальній, так і в контрольній групах. Результати формувального експерименту продемонстрували наявність позитивних якісних змін у сформованості навичок самообслуговування і виявили найбільш значущі відмінності в їх динаміці.

4. Розроблено та експериментально апробовано методичні рекомендації для педагогів та батьків щодо підвищення ефективності формування навичок самообслуговування у дітей дошкільного віку з помірною розумовою відсталістю, які з одного боку, є складовою педагогічної технології, з іншого – виступають як самостійний інструмент для створення сприятливого простору навчання в дошкільних навчальних закладах та домашніх умовах, що забезпечує безперервний соціально-побутовий розвиток дошкільників з помірною розумовою відсталістю.

Перспективним напрямом подальших наукових розвідок у контексті проведеного дослідження ми вбачаємо в удосконаленні змісту навчальних програм для дітей даної категорії, котрі навчаються у спеціальних дошкільних навчальних закладах, групах, реабілітаційних центрах.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації, що відображають основні наукові результати

*Статті у наукових фахових виданнях України,
які включено до міжнародних наукометричних баз*

1. Тищенко Л. А. Технологія формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю / Л. А. Тищенко // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2016. – № 3. – С. 79-85.

Статті у наукових фахових виданнях України

2. Тищенко Л. А. Організація корекційно-виховної роботи з дошкільниками із помірною розумовою відсталістю у спеціальному дошкільному навчальному закладі / Л. А. Тищенко // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: збірник наукових праць. – 2013. – № 23. – С. 244-246.

3. Тищенко Л. А. До проблем формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю / Л. А. Тищенко // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. – 2013. – Вип. 4, Част. 2. – С. 333-29.

4. Тищенко Л. А. Організація корекційно-розвивальної роботи з формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю / Л. А. Тищенко // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна. – 2013. – Вип. 22. – С. 262-270.

5. Тищенко Л. А. Використання Методики Марії Монтесорі на заняттях з формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю / Л. А. Тищенко // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна. – 2013. – Вип. 23. – С. 363-370.

6. Тищенко Л. А. Методика вивчення стану сформованості навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю / Л. А. Тищенко / Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. – 2014. – Вип. 6. – С. 164-168.

7. Тищенко Л. А. Розвиток мовлення у дітей з помірною розумовою відсталістю на заняттях з формування навичок самообслуговування / Л. А. Тищенко // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – 2014. – № 27. – С. 207-210.

8. Тищенко Л. А. Використання технології піктограм під час проведення занять з формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю / Л. А. Тищенко / Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. – 2015. – Вип. 9. – С. 139-144.

Публікації, що додатково відображають наукові результати

Публікації апробаційного характеру

9. Тищенко Л. А. Развитие познавательных процессов у детей с умеренной умственной отсталостью на занятиях по формированию навыков

самообслуговування / Л. А. Тищенко // Теоретические и методологические проблемы современного образования: Материалы XIII Международной научно-практической конференции (29-30.06.2013, г. Москва). – Москва: Изд-во «Спецкнига», 2013. – С. 254-256.

10. Тищенко Л. А. Изучение состояния сформированности навыков самообслуживания у дошкольников с умеренной умственной отсталостью / Л. А. Тищенко // Современные тенденции образования лиц с ОВЗ: Материалы практической конференции, проводимой в рамках мероприятий «Дни науки МГПУ – 2014» (9.04.2014, г. Москва). – М.: ГБОУ ВПО МГПУ, 2014. – Ч. 2. – С. 305-309.

11. Тищенко Л. А. Використання технології піктограм під час проведення занять з формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю / Л. А. Тищенко / Гуманістична парадигма у спеціальній освіті: наука і практика: Зб. тез за матеріалами всеукраїнської науково-практичної on-line конференції (9-10.06.2015 р., м. Київ). – К.: ІСП НАПН України, 2015. – С. 99-101.

12. Тищенко Л. А. Змістовний аспект формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю / Л. А. Тищенко // Перспективні напрями наукових досліджень – 2015: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (17-22.10.2015 р., м. Братислава, Словаччина). – К.: Вид-во «Центр навчальної літератури», 2015. – Т. 2. – С. 14-15.

13. Тищенко Л. А. Модель формирования навыков самообслуживания у дошкольников с умеренной умственной отсталостью / Л. А. Тищенко / Специальное образование: традиции и инновации: материалы V Международной научной практической конференции (14-15 апреля 2016 г., г. Минск, Беларусь) // редкол.: С.Е. Гайдукевич [и др.]. // Научное электронное издание локального распространения. – Минск: БГПУ, 2016. – Режим доступа: <http://elibrary.kubg.edu.ua/cgi/users/home?screen=EPrint::View&eprintid=16313#t>

АНОТАЦІЇ

Тищенко Л. А. Формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.03 – корекційна педагогіка. – Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, Київ, 2017.

У дисертації відображено результати вивчення проблеми формування навичок самообслуговування дошкільників з помірною розумовою відсталістю. Здійснено теоретичний аналіз досліджень у цій галузі в загальній і спеціальній педагогіці, а також психології, репрезентовано недостатність наукового обґрунтування стратегії формування навичок самообслуговування у зазначеної категорії дітей. Виділено ключові компоненти формування навичок самообслуговування: когнітивний, мовленнєвий та діяльнісний, які мають високий ступінь кореляції.

Розроблено методику визначення стану сформованості навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю, яка дала змогу виявити особливості становлення цього виду діяльності.

Обґрунтовано та розроблено педагогічну технологію формування навичок самообслуговування у дошкільників з помірною розумовою відсталістю, яка включає модель, програму, алгоритм та методичні рекомендації для педагогів і батьків щодо підвищення ефективності формування навичок самообслуговування.

Запропонована педагогічна технологія забезпечує підвищення якості формування навичок самообслуговування у дітей дошкільного віку з помірною розумовою відсталістю. Результати формувального експерименту продемонстрували наявність якісних змін у становленні навичок самообслуговування у дошкільників із помірною розумовою відсталістю і виявили найбільш значущі відмінності в їх динаміці.

Результати, отримані в дослідженні, поповнюють наукові дані про особливості формування навичок самообслуговування дошкільників з помірною розумовою відсталістю.

Ключові слова: навички, самообслуговування, дошкільники з помірною розумовою відсталістю.

Тищенко Л. А. Формирование навыков самообслуживания у дошкольников с умеренной умственной отсталостью. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.03 – коррекционная педагогика. – Институт специальной педагогики НАПН Украины, Киев, 2017.

В диссертации отражены результаты изучения проблемы формирования навыков самообслуживания дошкольников с умеренной умственной отсталостью. Осуществлен теоретический анализ исследований в области общей и специальной педагогики, а также психологии, продемонстрирована недостаточность научного обоснования стратегии формирования навыков самообслуживания у рассматриваемой категории детей. Выделены ключевые компоненты формирования навыков самообслуживания: когнитивный, речевой и деятельностный, которые имеют высокую степень корреляции.

Разработана методика установления состояния сформированности навыков самообслуживания у дошкольников с умеренной умственной отсталостью, которая позволила выявить особенности становления этого вида деятельности.

Обоснована и разработана педагогическая технология формирования навыков самообслуживания у дошкольников с умеренной умственной отсталостью, которая включает модель, программу, алгоритм и методические рекомендации для педагогов и родителей по повышению эффективности формирования навыков самообслуживания.

Предложенная педагогическая технология обеспечивает повышение уровня сформированности навыков самообслуживания у детей дошкольного возраста с умеренной умственной отсталостью. Результаты формирующего

эксперимента продемонстрировали наличие качественных изменений в становлении навыков самообслуживания у дошкольников с умеренной умственной отсталостью и выявили наиболее значимые различия в их динамике.

Результаты, полученные в исследовании, дополняют научные данные об особенностях формирования навыков самообслуживания дошкольников с умеренной умственной отсталостью.

Ключевые слова: навыки, самообслуживание, дошкольники с умеренной умственной отсталостью.

Tishchenko L. A. Formation of self-service skills in preschool children with moderate mental retardation. – Upon the rights for the manuscript.

A Dissertation in Education (13.00.03 – Special Education) submitted for the Degree of Doctor of Philosophy. The Institute of Special Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, 2017.

The thesis shows the results of studying the problem of the self-service skills formation in preschool children with moderate mental retardation. The theoretical analysis of research in this field in general and special pedagogy and psychology are realized, the absence of scientifically grounded problem's solution in terms of self-service skills formation in this category of children is proved. The concept of "skill" and "self" was investigated, and the relevance of the formation of "self-service skills" was represented. We have identified the following key components of the self-service skills formation: cognitive, speech and activity that in some way correlated with each other. The practice of special kindergartens and the role of parents in formation of self-service skills in children with moderate mental retardation were studied, as well.

The method of establishing the state of formation of self-service skills in preschool children with intellectual disabilities, which made it possible to detect the features of formed abovementioned skills in children with mild and moderate mental retardation, was developed. The main indicators and criterions of skills formation were detected: self-image; domestic utensils, clothes and footwear, foodstuff images; skills of things recognition in pictures and their comparison with real household items; gradual actions implementation, manual dexterity development; orientation in sequence of tasks performance. Four levels of self-service skills formation were determined (low, moderate, sufficient and high) that demonstrated the early self-service skills formation necessity in preschool children with moderate mental retardation.

Pedagogical technology of self-service skills formation in preschool children with moderate mental retardation, which includes the model, program, algorithm and guidelines for teachers and parents for improving the efficiency of the self-service skills formation, was substantiated and developed.

The model of formation of self-service skills included four components: theoretical, diagnostic, technological, productive. The theoretical component represented goals, objectives, principles and functions of self-service skills formation in children with moderate mental retardation. Diagnostic component included methodology of research and analysis of results. This proposed pedagogical

technology provided raising the level of self-service skills formation in preschool children with moderate mental retardation. Summarized results of the experiment showed the presence of qualitative changes in formation of self-service skills in preschool children with moderate mental retardation and identified the most significant differences in their dynamics.

The results obtained during the study replenish scientific data about the features of self-service skills formation in preschool children with moderate mental retardation.

Keywords: skills, self-service, preschool children with moderate mental retardation.